

Bölüm 9

KURUMSAL RAPORLAMA ARACI OLARAK ESG RAPORLAMASI VE ÇİFTE ÖNEMLİLİK

Murat ESMERAY¹

GİRİŞ

İşletmeler düzenlemiş oldukları raporlar aracılığı ile paydaşlarına karşı kendilerini ifade edebilirler. Kurumsal değişim, işletmeleri finansal raporlamanın yanında, raporlamanın bir başka kolu olan finansal olmayan raporlama düzenlemeye yönlendirmiştir. Bu değişimde paydaşların şeffaflık beklentisi kadar, değere yatırım yapan paydaş profiline de etkisi büyüktür.

Değişen paydaş profili işletmelere de kültürel bir dönüşümü zorunlu kılmaktadır. Bu dönüşümde işletmelerin finansal verilerinin iyi olması paydaşlar için yeterli olmamaktadır. Paydaşların beklentisi artık, daha bütünsel bir bakış açısı ile değer yaratan, geleceğe odaklı, topluma katkı sağlayan işletmeler olmuştur.

Paydaşlar için işletmelerin çevresel, sosyal ve yönetim (ÇSY) bilgilerinin raporlanması, kurumsal hesap verebilirliğinin şeffaflığı işletmelere güven duyulmasına neden olur. Bu durum finansal performansı güçlendirmenin bir yoludur. Bu çalışmada ÇSY raporlaması ve çifte önemlilik konusuna değinilecektir.

PAYDAŞ BEKLENTİSİ OLARAK DEĞER YARATMA

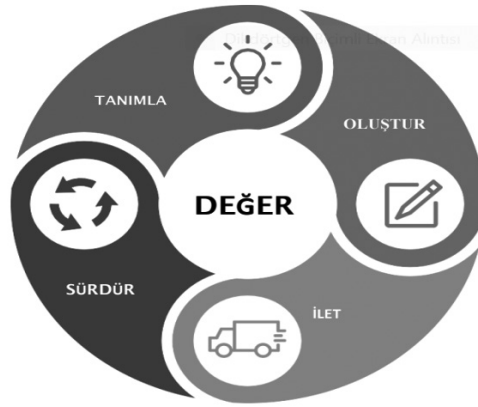
Paydaşlar, bir şirketin herhangi bir faaliyetini etkileyebilecek veya bunlardan etkilenebilecek gruplar veya bireyler olarak tanımlanabilir (Weber, 2014:304). Birçok kamu ve özel şirket, iç ve dış paydaşlarla diyalogu geliştirmek için katılım süreçlerini etkinleştirmeye başlamıştır (Imperiale, vd.,2023:1).

Hesap verebilirlik, ödül veya yaptırım gücüne sahip bir kitleye karşı sorumlu olmaktır ve aynı zamanda toplumu oluşturan bireylerin davranışlarını kontrol edebilecekleri bir mekanizmadır (Beu & Buckley, 2001:65). İşletmeler de raporlama yapmak suretiyle hesap verebilme sorumluluklarını yerine getirirler. Şeffaflık ise hesap verebilirlik ile bağlantılıdır. Raporlama işte bu beklentilerin

¹ Dr. Öğr. Üyesi; Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, mesmeray@erciyes.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-8507-9165

bir araya getirilerek, işletmelerin şeffaf olma, hesap verebilme ve değer yaratma yolculuklarının özümsemiş bir biçimde yazılı hale getirilmesidir.

Bir kuruluşun zaman içinde değer yaratma yeteneği, kuruluşun stratejisi de dahil olmak üzere birçok faktöre bağlıdır. Bunlar; iş modelinin esnekliği, içinde faaliyet gösterdiği finansal, sosyal, ekonomik ve çevresel sistemlerin sürdürülebilirliği; maruz kaldığı çeşitli fırsat ve risklerin yanı sıra, kuruluşun stratejisidir (<https://www.integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/03/IR-Background-Paper-Materiality.pdf>).

Şekil 1. Değer Yaratma Süreci
Kaynak: IFAC (2020:4)

Şekil 1'e göre değer (IFAC, 2020:4);

- Müşteriler, yatırımcılar ve diğer paydaşlar tarafından tanımlanır.
- Kuruluşun amacı, stratejisi ve iş modeliyle, tüm kaynaklar sermayeler ve ilişkiler dikkate alınarak, bütünselik bir şekilde oluşturulur.
- Sorumlu ürün/hizmetler ve yeni kanallar aracılığıyla her zamankinden daha talepkâr ve bilgili paydaşlara uygun bir fiyata sunulur.
- Değeri şirket içinde muhafaza ederek ve koruyarak, uygun yeni yatırımlar hissedarlara ve toplumun geniş bir kesimine sunulur.

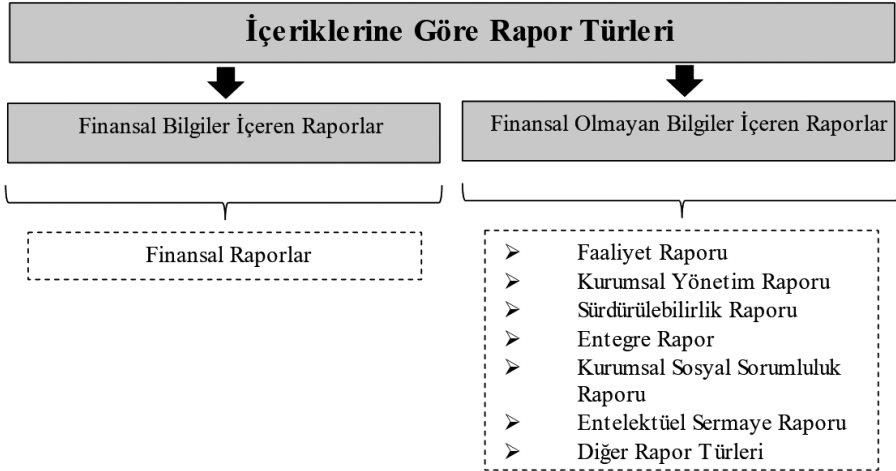
Bilgiye dayalı ekonominin ortaya çıkması, şirketlerin hem finansal hem de finansal olmayan eğilimleri hakkındaki bilgileri sunma eğilimini arttırmaktadır. Finansal bilgilerin sunumu tüm dünyadaki bazı kural ve politikalara, yani AB direktiflerine, uluslararası finansal raporlama çerçevelerine ve muhasebe standartlarına dayanmaktadır. Değer yaratma sürecinin bir parçası olarak,

faaliyetlerinin sosyal, çevresel ve sürdürülebilir yönleri hakkında bilgi üretmek, gayri resmi bir süreçle birlikte gelir (Arsoy, vd. 2014:2).

FİNANSAL RAPORLAMADAN ÇSY RAPORLAMASINA GEÇİŞ

İşletmeler için piyasa ile iletişim kurmanın yolu raporlamadan geçmektedir. Değişen iş dünyası çok hızlı ve kaçınılmaz bir dönüşüm içindedir, dolayısı ile işletmelerin ve paydaşlarının, raporlamaya bakış açısı ve raporlamadan beklentileri de bu doğrultuda dönüşüm sürecine girmiştir.

Finansal olmayan raporlama; *bir işletmeyi “sadece sayılara düşüren ve böylece işletmenin gerçekte ne olduğunun daha büyük resmini kaçıran” geleneksel raporlamaya bir uyandırma çağrısıdır* (Burke & Clark,2016:11). Küresel riskler geleceğe yönelik çok ciddi tehditler oluşturduğu için, kar olgusu işletmeler için tek ve öncelikli amaç olmaktan çıkarmıştır. Değişen dünyada, sosyal sorumluluk önem kazanmış, işletmelerin sadece finansal performansları ile değil toplumsal katkıları ile de değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır (Esmeray, 2022:12). Finansal olmayan raporlamanın öneminin artmasına neden olan temel motivasyon ise işte bu gerekliliktir. Buna göre; işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgileri doğrultusunda hazırlayabileceği raporların içerikleri açısından sınıflandırılması Şekil 2’deki gibi gösterilebilir:

Şekil 2. Rapor Türleri

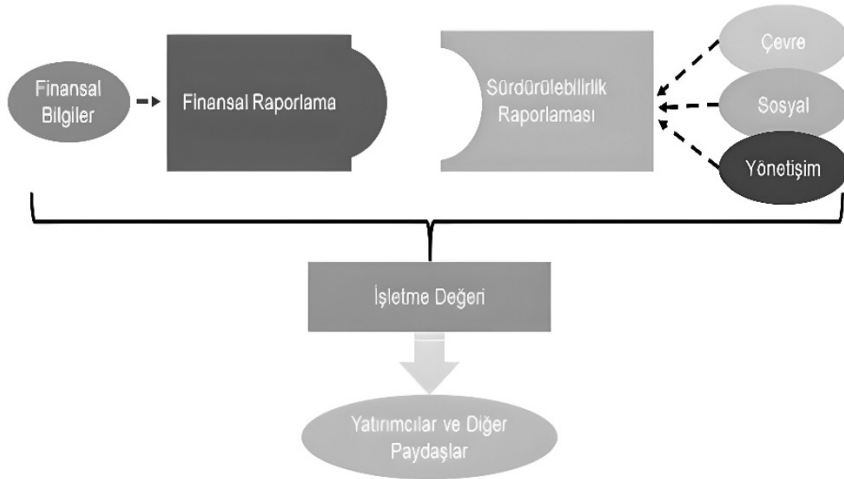
Kaynak: Cavlak & Cebeci (2018:56)

Şekil 2'den de görüleceği üzere finansal olmayan raporlar çok ve çeşitlidir: Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) raporlaması, entegre raporlama (ER), Sürdürülebilirlik raporlaması ve sera gazı raporlaması gibi çeşitli raporlama biçimlerini içeren kapsamlı bir terimdir. Finansal olmayan raporlamada ortak bir standardın olmaması, dünya çapında finansal olmayan raporlama uygulamalarında tutarsızlıklar yaratmıştır. (Turzo, vd.,2022:2). Olası formatların çokluğu nedeniyle bir şirketin mali ve mali olmayan bilgileri nasıl raporlayacağına karar vermesi zordur (Burke, 2016:280). Çünkü paydaş profilleri değiştikçe farklı raporlama beklentileri söz konusudur.

Şekil 3'de küresel tehditler nedeniyle değişen raporlamanın dönüşümü gösterilmiştir.

Sürdürülebilirlik Raporlaması

İklim krizi ve küresel değişimler nedeniyle işletme değerinin belirlenmesinde, finansal olmayan bilgiler (çevre, sosyal, yönetim –ÇSY-) finansal bilgiler kadar önemli hale gelmiştir.

Şekil 3. Raporlamanın Dönüşümü
Kaynak: Elmacı, (2022:766)

İşletmeler paydaşlarına çevreye önem verdiklerini gösterirken, bunun yanında sosyal sorumluluğa hassas ve kurumsal yönetim kültürüne sahip oldukları izlenimini veren raporlar hazırlamayı hedeflemiştir.

Finansal Raporlama, işlemlerin ve olayların işletmeyi nasıl etkilediğini bulmayı amaçladığı için dışarıdan içeriye bakış açısına sahiptir. Kuruluşun dış dünyadaki etkilerini dikkate alan başka bir tanımlayıcı bakış açısı vardır. Bu içten dışa bakış

açısı finansal olmayan raporlamaya ilişkin standartlar veya tavsiyeler sağlayan girişimlerin çoğu tarafından takip edilmektedir (EFRAG, 2022).

ESG RAPORLAMASI

Günümüzde finansal performansın bir şirketin değerinin tek ölçüsü olduğu düşüncesinin geride kalmasının (Burke & Clark,2016:273) nedeni değişen dünya ve buna bağlı olarak değişen iş yapma biçimlerinin, yeni yaklaşımları da beraberinde getirmesidir. Bu yeni yaklaşımların temeli sürdürülebilirlik kavramına dayanmaktadır.

Birçok farklı tanıımı yapılan sürdürülebilirlik kavramı, son yıllarda “gelecekte çalmama” teması üzerine inşa olmuştur. Başlangıçta sadece devamlılığı sağlama anlamına gelen sürdürülebilirlik, şimdilerde mevcut kaynakları koruma ve gelecek nesillere aktarma olarak tanımlanmaktadır (Topkaraoğlu, 2021:100). Şirketlerin çevresel, sosyal ve yönetsel (ESG) performansının şirketin geleceğini ve değerini finansal performansı kadar etkilediğini gören yatırımcılar, şirketlerin bu alanlarda da bilgilendirme yapmasını talep etmeye başlamışlardır (Aras, & Sarıoğlu, 2015:23). Küresel riskler özellikle iklim değişikliği, tüm dünya için giderek artan bir tehdit haline gelmiş ve işletmelerin çevresel, sosyal ve yönetsel performanslara etki etmeye başlamıştır. Bu etki işletmeleri finansal bilgiler kadar çevresel, sosyal ve yönetsel bilgileri de raporlama ihtiyacına ve bu doğrultuda kurumsal stratejiler oluşturmaya yönlendirmiştir.

Finansal konular, işletmelerin piyasa değerini etkileyen faktörler arasında öncelikli olsa da hem işletmeler hem de yatırımcılar etik değerlere dayanan ve toplumsal etkiyi dikkate alan daha kapsamlı bir yaklaşıma sahip olmaları gerektiğinin farkına varmışlardır (PRİ, 2018:5) Dünyanın en büyük şirketlerinin çoğu, etik standartlarını ve çevresel, sosyal ve yönetim konularına bağlılıklarını göstermek için finansal olmayan bilgileri raporlamaya başlamıştır (Pérez, 2015:2). ESG ve KSS terimlerini genel kurumsal sosyal sorumluluk kavramını tanımlayan terimler olarak kullanılır, çünkü E, S ve G bilgilerinin “toplamı” genellikle bir firmanın sosyal sorumluluk niteliği olarak değerlendirilir (Clark & Viehs, 2014:3).

Sürdürülebilirlik birçok aktörün etkileşimlerinden kaynaklandığı için karmaşıktır ve sorunların temel nedeni olarak tek bir aktör tanımlanamaz. Bu ortak sorumluluk, birden fazla aktörün dahil olduğu ve aktörlerin hiçbirinin sorunun tamamını kontrol edemediği durumlarda “birçok elin sorunu” olarak adlandırılır. Örneğin, plastik atık sorunları, plastik poşet dağıtmayan bir perakendeci tarafından çözülmez. Tüketiciler, üreticiler ve atık yönetimi şirketleri

gibi ilgili tüm paydaşların davranış değişikliğini gerektirir. Sürdürülebilirlik sorunları disiplinler arasındaki sınırları aşarak bir sorunu yalnızca ekonomik, çevresel veya sosyal bir sorun olarak sınıflandırmayı imkânsız hale getirir. (Garst, vd., 2022:68).

Sürdürülebilirlik geniş, çok yönlü ve ölçülemez bir kavram olsa da ESG, bir şirketin sürdürülebilirliğinin ve kurumsal sosyal performansının belirli bir nicel ölçüsü olarak hizmet eder ve böylece sosyal sorumluluk çabalarının şirketin finansal ve operasyonel performansının ölçülebilir sonuçları üzerindeki etkisini daha iyi anlamasını sağlar (Zumente, I& Bistрова, 2021:129).

Birçok işletme kurumsal stratejilerini belirlerken dikkate aldığı hususları ESG kısaltmasında özetlemiştir (Savio, vd., 2023:2). Güncel araştırma sonuçları, çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim verileri olarak kabul edilen ve ESG (ESG-environmental, social and governance) olarak adlandırılan finansal olmayan verilerini açıklayan şirketlerin daha kolay ve uzun vadeli finansman bulabildiklerini göstermektedir. Finansal raporlamada sunulmayan, sürdürülebilirlik raporlarında ise şirketin değer yaratım kabiliyetiyle ilişkilendirilmeden sunulan bu bilgiler yatırımcıların bilgi ihtiyacını tam olarak karşılayamamaktadır. Entegre raporda ise şirketin değer yaratım kabiliyeti açısından önemli olan çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim bağlamındaki veriler; iş modeli, riskler ve fırsatlarla ilişkilendirerek sunulmaktadır (<https://www.borsaistanbul.com/files/sirketler-Icin-Entegre-raporlama-rehberi.pdf>). Sürdürülebilirlik raporlaması, bir kuruluşun en önemli ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerini ve dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma hedefine yönelik katkılarını kamuya açıklama uygulamasıdır (<https://www.globalreporting.org/media/jrbntbyv/griwhitepaper-publications.pdf>).

ESG, paydaşları, toplumu ve çevresi için uzun vadeli değer yaratmaya çalışan önemli bir konudur ve genellikle ESG, göstergelerini iş modellerine entegre eder. ESG, bir firmanın uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından ne kadar iyi veya kötü performans gösterdiğini vurgulamak için hem niteliksel hem de niceliksel çevresel, sosyal ve yönetim ölçümlerini ifade eder. Tıpkı bir arabanın gösterge panelinin hız ve kilometre hakkında gerçek zamanlı bilgi sağlaması ve motor yağı veya gaz gibi şeylerin dikkatimize ihtiyacı olduğunda bizi uyarması gibi, (Bhattacharya, & Zaman, 2023:32).

Tablo 1. Sürdürülebilirlik Raporlamasıyla Finansal Raporlama Arasındaki Farklar

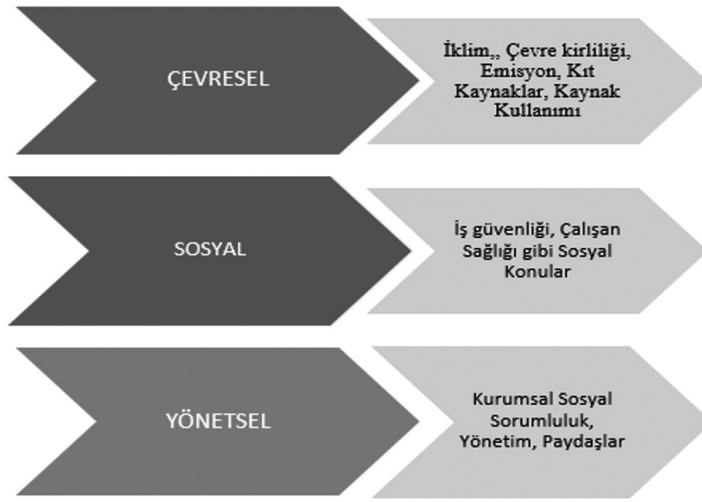
	Finansal Raporlama	Sürdürülebilirlik Raporlaması
Zaman Ölçeği	Raporlama Yılı	Gelecek Odaklı
Odak Noktası	Kurumun Doğrudan Kontrol Ettiği Konular	Sürdürülebilirlik Etkisi
Ekonomik Bakış	Maddi	Maddi Olmayan
Veri	Finansal	Finansal Olmayan
Önemlilik	Finansal Önem	Okuyucu için Önemli Olan Herhangi Bir Bilgi
Kullanıcılar	Pay Sahipleri ve Yatırımcılar	Paydaşlar

Kaynak: Yükçü & Kaplanoğlu, (2016:69).

Yüzyılın başından bu yana, ESG'ye olan ilgi katlanarak artmıştır. Satın alınan elektrikli araçların sayısı, evlere monte edilen güneş panelleri ve kontrol edilemeyen orman yangınları ve kuraklık gibi anormal iklim olaylarının medyada yer alması, çevre sorunlarına olan büyük ilginin altını çizmiştir. İklim değişikliğini ele almak için harekete geçme çağrıları tüm dünyada yankı bulmaya başlamıştır.

Birleşmiş Milletler 2015 Paris Anlaşması ve 2021 İklim Değişikliği Konferansı, iklim değişikliğinin aciliyetine olan artan inancı yansıtmıştır. Bireyler, aktivistler ve politikacılar, şirketlerin ESG etkilerinin yalnızca yatırımcılar üzerinde değil, çeşitli paydaş grupları üzerindeki artan açıklamalarını tartışmışlardır (Täger, 2021).

ESG raporlaması, işletmelerin çevre, toplum ve yönetim (ESG) ile ilgili etkilerini kamuya açıklamalarını içerir ve daha geniş anlamda "sürdürülebilirlik raporlaması" olarak bilinir." Köklü muhasebe standartları ile şekillenen ve halka açık firmaların talep ettiği finansal raporlamanın aksine (Darnall, vd., 2022:1214) ESG raporlaması üç bileşenden oluşur, bu bileşenlerin hepsi bir şirketin sürdürülebilirliğini sağlayan unsurlardır.

Şekil 4. ESG'nin Unsurları

Çevresel unsurlar; hava, toprak ve su dahil olmak üzere bir şirketin çevre ile ilgili doğal ve diğer tüm ekosistemler üzerindeki etkileri ile ilgilidir. Sosyal unsurlar; bir şirketin yönetim ile ilgili en doğru uygulamalarını kullanarak çalışanlar, müşteriler ve toplum ile güven ve sadakat oluşturma kapasitesi ile ilgili tanımları içerir. Yönetsel unsur; kurumsal yönetim, sosyal sorumluluk konuları ile, yönetim kurulunun, yöneticilerin ve hissedarların çıkarları doğrultusunda hareket etmesini sağlayan sistem ve süreçler ile ilgilidir (Kulalı, 2022:788).

Bazen sürdürülebilirlik raporlaması veya Çevresel, Sosyal ve Yönetişim (ESG) raporlaması olarak adlandırılan finansal olmayan raporların hazırlanması için farklı materyaller geliştirilmiştir. ESG skoru, şirketlerin sürdürülebilir performans hedefine yönelik verileri rapor eden bir göstergedir. ESG, şirketlerin; kaynak kullanımı, gaz emisyonu ve inovasyon faaliyetleri gibi **çevresel**, işgücü, insan hakları, toplum ve ürün sorumluluğu gibi **sosyal** ve yönetim, hissedarlar ve kurumsal sosyal sorumluluk gibi **yönetisel** olarak üç temel sınıfa ayrılan 186 alt metrikden oluşan, 10 ana tema ile ilgili faaliyetlere ne şekilde yatırımlar yaptıklarını kapsayan bir rapordur. Tablo 2'de bu kategorilere yer verilmiştir (Şişman & Çankaya 2021:74):

Tablo 2. ESG Skoru Temel Boyutlarında Yer Alan Kategoriler

		Tanım
ÇEVRESEL	Kaynak Kullanım Skoru	Şirketlerin malzeme, enerji veya su kullanımını azaltmak, tedarik zinciri yönetimini iyileştirmek suretiyle daha eko-verimli çözümler bulmak suretiyle performansını ve kapasitesini yansıtmaktadır.
	Emisyonlar Skoru	Şirketlerin üretim ve faaliyet süreçlerinde global olarak emisyonları azaltma doğrultusundaki taahhüdünü ve etkinliğini ölçmektedir.
	Yenilik Skoru	İşletmelerin çevresel maliyetleri ve bu maliyetlerin müşteriler açısından yükünü azaltma kapasitesini yansıtmaktadır. Böylece şirket, yeni çevre teknolojileri ve evre tasarımlı ürünler yoluyla yeni pazar fırsatları yaratmaktadır.
SOSYAL	İşgücü Skoru	İşletmelerin iş tatminine, sağlıklı ve güvenli bir iş yerine, çeşitlilik ve fırsat eşitliğinin korunmasına ve işgücüne yönelik gelişim fırsatlarına karşı etkinliğini ölçmektedir.
	İnsan Hakları Skoru	İşletmelerin temel insan hakları sözleşmelerine saygı gösterme konusundaki etkinliğini ölçmektedir.
	Toplum Skoru	İşletmelerin iyi vatandaş olma, halk sağlığını koruma ve iş etiğine saygı gösterme taahhüdünü ölçmektedir.
	Ürün Sorumluluğu Skoru	İşletmelerin veri güvenliği, dürüstlük, müşterilerin sağlık ve güvenliğini sağlama faktörlerini dikkate alarak kaliteli mal ve hizmet üretme kapasitesini yansıtmaktadır.
KURUMSAL YÖNETİM	Yönetim Skoru	İşletmelerin en iyi kurumsal yönetim ilkelerini izlemeye kurumsal yönelik taahhüdünü ve etkinliğini ölçmektedir.
	Hissedarlar Skoru	İşletmelerin hissedarlarına eşit muamele edilmesine ve devralınma önleyici araçların kullanılmasına yönelik etkinliğini ölçmektedir.
	CSR Stratejisi Skoru	İşletmelerin ekonomik (finansal), sosyal ve çevresel boyutların skoru günlük karar alma süreçlerine entegre ettiğini bildiren uygulamaları yansıtmaktadır.

Kaynak: Refinitiv (2019)'dan aktaran (Şeker & Şengür, 2022:365)

Yatırımcılar karar alma süreçlerinde firmaların çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) skorlarını dikkate almaya başlamıştır. (Şişman & Çankaya,2022:74) ESG skorlarının gelişmekte olan ülkeler açısından da firma performansı ve firma

karlılığı üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu göstermektedir (Doğan, vd., 2022:404)

Sürdürülebilirlik raporlamasının içeriğini tanımlamak için alınan perspektifin bir başka özelliği daha vardır: Ticari faaliyetlerin şirket çevresi üzerindeki etkileri ele alınır (“içten dışa”) Bilgi üç performans boyutundan herhangi biri altında somutsa, raporlama sürecine dahil edilmesi gerekir. Sonuç olarak, sürdürülebilirlik raporlamasını paydaş teorisine bağlayan geniş bir hedef kitleye hitap edilmektedir. Paydaş katılımı, sürdürülebilirlik raporlama sürecinin temel özelliklerinden biridir (Baumüller, & Sopp, 2022:12)

Sürdürülebilirlik bilgisi ile ESG arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi, paydaşların sürdürülebilirlik bilgisine olan talebi ile işletmenin sürdürülebilir kalkınmaya katkıları arasındaki beklenti açığını dikkate alma ihtiyacı nedeniyle karmaşık bir faaliyeti temsil etmektedir (Imperiale, vd., 2023:1).

ESG raporlarının önemi muhasebe alanında giderek artmaktadır, öyle ki bazı şirketler (örneğin; Walmart, Goldman Sachs, Alibaba, HSBC JPMorgan Chase) ESG raporları yayımlamaya başlamıştır. Ayrıca Nasdaq, İtalya, Lüksemburg, Hong Kong, Hindistan, Japonya, Yeni Zelanda, Kazakistan, Katar ve Abu Dhabi Borsası gibi borsalar ESG raporlama rehberleri yayımlamaya başlamışlardır (Şeker & Şengür, 2022:352).

Şirketlerin daha güvenilir, ölçülebilir ve şeffaf finansal olmayan bilgilerine duyulan ihtiyaca yanıt olarak, şirketlerin çevresel, sosyal ve yönetim bilgilerinin standartlaştırılmış şekilde açıklanmasını iyileştirmek amacıyla çeşitli sürdürülebilirlik / ESG muhasebe çerçeveleri tasarlanmış ve uygulanmıştır. Bunlar, yatırımcıların yatırım seçimlerinin sürdürülebilirlik etkisi hakkında onlara rehberlik eden ve onları bilgilendiren daha tutarlı, erişilebilir ve kolayca yorumlanabilen finansal olmayan bilgilere erişmelerini sağlamıştır (Cruz & Matos, 2023:2613).

Çevresel, Sosyal ve Yönetişim (ESG) çerçevesi, ESG ölçümlerini standartlaştırmak ve raporlamak için kullanılan bir sistemdir. Böyle bir çerçeve için tek tip bir standardın olmaması, mevcut ESG raporlaması için yaygın bir sorundur (Appelbaum, vd., 2023:2). Küresel Raporlama Girişimi (GRI) Sürdürülebilirlik raporlaması için bir model öneren çerçevedir, şirketlerin nasıl olduğu konusunda şeffaflık sağlamayı amaçlar. Standartlar, şirketlerin sürdürülebilirlik etkileri hakkındaki bilgileri tutarlı ve güvenilir bir şekilde ifşa etmelerine ve rapor etmelerine olanak tanıyarak, bu tür etkiler hakkında rapor edilen bilgilerin dünya çapında karşılaştırılabilirliğine ve kalitesine katkıda

Küresel risklerin, her geçen gün yıkıcı etkilerinin artması nedeniyle, tek tip ESG raporlaması daha da anlam kazanmaktadır.

ÖNEMLİLİK KAVRAMI

Bir muhasebe terimi olan “önemlilik” son zamanlarda sürdürülebilirlik kavramı ile birlikte kullanılmaya başlamıştır (Turner & Weirich, 2023:51). Özellikle Avrupa Finansal Raporlama Danışma Grubu’nun (EFRAG) hazırladığı ve 2022 yılı sonunda onaylanan “Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi CSRD” belli niteliklere sahip şirketlerin, şeffaflık, hesap verebilirlik çerçevesinde paydaşlara iletmesini zorunlu kılmakla kalmayıp çifte önemlilik (double materiality) konseptine de yer vermiştir (EFR, 2022:4).

Şirketler, önemlilik değerlendirmesini, şirketle ilgili ve paydaş ve stratejik karar vermeyi destekleyen verileri filtrelemek için kullanır. Bu açıdan önemliliğin net bir tanımı yoktur (Frecautan, & Nita, 2022:116).

UFRS S1 Sürdürülebilirlikle İlgili Finansal Bilgilerin Açıklanmasına İlişkin Genel Hükümlerde yer alan önemlilik:

“Bilgilerin verilmemesinin, yanlış verilmesinin veya gizlenmesinin; genel amaçlı finansal raporlamanın aslı kullanıcılarının belirli bir raporlayan işletme hakkında bilgi sağlayan bu raporlara dayanarak verecekleri kararları etkilemesi makul ölçüde bekleniyorsa sürdürülebilirlikle ilgili finansal bilgiler önemlidir” (<https://www.kgk.gov.tr/surdurulebilirlik>) şeklinde tanımlanmıştır.

Başka bir tanımda önemlilik; bir konu, bir kuruluşta, kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma yeteneği açısından finansal sermaye sağlayıcılarının değerlendirmelerini önemli ölçüde etkileyebiliyorsa önemlidir.’ şeklinde tanımlanmıştır (Carroll, vd., 2013:2), <https://www.integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/03/IR-Background-Paper-Materiality.pdf>)

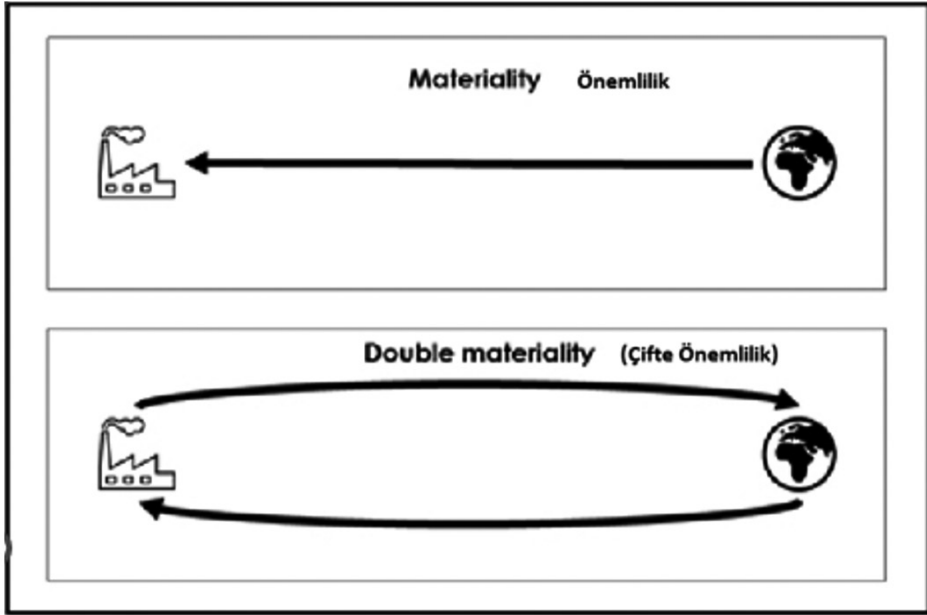
Çifte önemlilik, şirketlerin faaliyetlerinin çevre ve toplum üzerindeki önemliliği hakkında rapor vermelerini zorunlu kılmıştır. Bu sayede çifte önemlilik kavramının genişlemesi sağlanmıştır. Bu, şirketlerin finansal raporlamalarında ticari faaliyetlerinin çevresel ve sosyal etkilerini göz önünde bulundurmaları gerektiği anlamına gelir, çünkü bu etkilerin finansal performansları üzerinde önemli bir etkisi olabilir.

Sürdürülebilir sonuçlar, yalnızca yatırımların finansal performansı ile olan ilgileri açısından önemli değildir. Sürdürülebilirlik sonuçlarının evreni geniş ve çeşitlidir ve birçok yönü nitel değerlendirmeye açıktır (Chiu, 2022:89).

Çifte önemlilik; sadece şirket üzerindeki örneğin iklimle ilgili etkiler değil, aynı zamanda bir şirketin iklim üzerindeki etkileridir — ya da bu konuda sürdürülebilirliğin başka herhangi bir boyutudur.” der. (Turner & Weirich, 2023:52). Bu boyutta iki bakış açısı (Abhayawansa & Adams, 2022):

(1) İklim değişikliğinin şirket üzerindeki etkisi (değer yaratmayı etkileyen).

(2) şirket faaliyetlerinin iklim üzerindeki etkisi (sürdürülebilir kalkınmayı etkileyen) şeklindedir.

Şekil 6. Çifte Önemlilik
Kaynak: Täger, (2021).

Şekil 6’da çifte önemlilik ilişkisi gösterilmiştir (Täger, 2021). Çifte önemlilik, şirketlerin yalnızca sürdürülebilirlik sorunlarının şirket için nasıl finansal riskler yaratabileceği (finansal önemlilik) değil, aynı zamanda şirketin insanlar ve çevre üzerindeki kendi etkileri (etki önemliliği) hakkında da rapor vermesi gerektiği anlamına gelir. Artık birçok yatırımcı, yatırımlarının insanları ve çevreyi nasıl etkilediğini de bilmek istemektedir (<https://ec.europa.eu/newsroom/fisma/items/754701/en>). Dolayısı ile bu kavram, işletmelerin, paydaşların kurumsal şeffaflık beklentilerine karşılık vermesi ile ilgilidir.

Şekil 7. Finansal Önemlilik ve Etki Önemliliği

“Finansal önemlilik”, esas olarak yatırımcıların ilgisini çeken bir husus olan işletmede değer yaratma eğiliminde özetlenirken, “etki önemliliği” yatırımcıların giderek daha fazla ilgi gösterdiği bir bakış açısı olan sosyal ve çevresel önemlilik olarak tanımlanmaktadır (De Cristofaro & Gulluscio, 2023:927).

ESG konularının önemliliği zaman içinde gelişir, bu nedenle dinamik bir kavramdır ve (Gibassier, 2019) yaklaşım, işletme değerini olumlu veya olumsuz etkileyen konuları (finansal önemlilik) ve ekonomi, çevre ve insanlar üzerindeki etkileri yansıtan konuları (etki önemliliği) belirlerken, bu perspektiflerden birinden veya her ikisinden de önemli olan sürdürülebilirlik konularına ilişkin bilgileri raporlarına dahil etmeleri gereklidir (EFRAG, 2022:4). Tablo 3’de farklı önemlilik yaklaşımları gösterilmiştir.

Tablo 3. Farklı Önemlilik Yaklaşımları	
	Önemlilik Tanımları
Hesap Verebilirlik	Önemlilik, uzun vadede kurumsal performans ve paydaşlar üzerinde etkileri olan çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) alanlarını etkileyen bu sorunların ortaya çıkardığı risklerin ve fırsatların açıklanmasını içerir.”
CDP Karbon Saydamlık Projesi	“Emisyonların önemi, kuruluş üzerinde önemli bir finansal etkisi olan sürdürülebilirlik konuları veya “önemlilik” ile sınırlı olmamalıdır.” Daha fazla rehberlik için GRI tanımına atıfta bulunarak: “Bu tanım, şirketlere iç, endüstri ve dış paydaş çıkarlarına dayalı bir önemlilik eşiği belirleme yükümlülüğünü getirmektedir.”

Tablo 3. Farklı Önemlilik Yaklaşımları	
	Önemlilik Tanımları
İklim Beyanları Standartları Kurulu	“Çevresel ve sosyal bilgiler, aşağıdaki durumlarda önemlidir: — Tanımladığı çevresel ve sosyal etkilerin veya sonuçların, boyutları ve doğası gereği, kuruluşun mali durumu ve operasyonel sonuçları ve stratejisini yürütme yeteneği üzerinde önemli bir olumlu veya olumsuz etkiye sahip olması bekleniyorsa;- Atlanması, yanlış belirlenmesi veya gizlenmesi ana rapor kullanıcılarının bu ana rapor temelinde aldıkları kararları etkilemesi makul bir şekilde beklenebilir;
Kurumsal Raporlama	“Önemli bilgi makul kullanıcıların ilgili bilgileri gözden geçirirken çıkarabilecekleri sonuçları makul ölçüde değiştirebilecek bilgilerdir.”
EU	“Teşebbüsün asgari olarak çevresel, sosyal ve çalışan meseleleriyle ilgili olarak faaliyetinin gelişimi, performansı, konumu ve etkisinin anlaşılması için gerekli ölçüde bilgi.” “Aslında, Finansal Olmayan Raporlama Direktifinin çifte önemlilik perspektifi vardır— Şirketin gelişimi, performansı [ve] konumuna atıfta bulunulması, şirketin değerini etkileme anlamında geniş anlamda finansal önemliliği gösterir [. . .] - ‘Şirketin faaliyetlerinin etkisi’ referansı çevresel ve sosyal önemliliği gösterir. Dışsal bir anlayış için gerekliyse, iklimle ilgili bilgiler rapor edilmelidir.
Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB)	“Önemlilik, işletmeye özgüdür. Bir finansal rapordaki bir kalemin ihmal edilmesi veya yanlış beyan edilmesi, çevredeki koşullar ışığında, kalemin büyüklüğü, rapora dayanan makul bir kişinin kararının, kalemin dahil edilmesinden veya düzeltilmesinden etkilenmesi veya etkilenmesi muhtemel olacak şekilde olması durumunda önemlidir.”
IFAC(Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu)/ IIRC/IR Entegre Raporlama Derneği	“Bir konu, kuruluşun kısa, orta veya uzun vadede değer yaratma yeteneğini önemli ölçüde etkileyebilirse önemlidir.”
IFRS	“Bilgi, ihmal edilmesi veya yanlış belirtilmesi durumunda, kullanıcıların aldığı kararları etkileyebilirse önemlidir.
SASB(Küresel Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu)	“SASB, bir şirketin mali durumunu veya faaliyet performansını etkilemesi muhtemel olan ve bu nedenle yatırımcılar için en önemli olan konuları tanımlar.”

Tablo 3. Farklı Önemlilik Yaklaşımları	
	Önemlilik Tanımları
İklim Değişikliği Bağlantılı Finansal Beyanlar Görev Gücü (TCFD)	“Önemli olan, bilginin önemli olup olmadığının belirlenmesinde Görev Gücü, kuruluşların finansal dosyalarında yer alan diğer bilgilerin önemliliğini nasıl belirledikleriyle tutarlı olarak iklimle ilgili konular için önemliliği belirlemeleri gerektiğine inanmaktadır. Ek olarak, Görev Gücü, kuruluşları iklimle ilgili bazı risklerin uzun vadeli doğasına ilişkin algılara dayanarak iklimle ilgili risklerin ve fırsatların önemli olmadığı sonucuna erken varmamaları konusunda uyarılmaktadır
Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı	“Önemliliği kuruma özgü bir unsur olarak tanımlamak, evrensellik ölçütüyle çelişki yaratabilir. Hedeflerle ilgili raporlama bağlamında önemliliğin yeni bir boyutu vardır. Hedeflerin benimsenmesi çok paydaşlı istişareler gerektiriyordu ve tüm taraflar ekonomik, çevresel ve sosyal faaliyetlerin belirli yönlerinin kendileri için önemli olduğu konusunda anlaşılır.” “Zaman ufku, risklerin belirli bir şirket için önemli olup olmadığını da etkiler; örneğin iklim değişikliğinden kaynaklananlar bazı riskler, yalnızca uzun vadede önemli hale gelebilir. Ek olarak, farklı finansal tablo kullanıcıları farklı risk türleriyle ilgilenir ve bu nedenle farklı bilgi türlerine ihtiyaç duyarlar.”

Kaynak: Garst, vd., (2022:65).

Sürdürülebilirlik açıklamalarında, yaygın olarak kullanılmasına rağmen, önemliliğin ortak bir tanımı olmadığı gibi önemliliği belirlemek için ortak bir süreç de yoktur. Bu nedenle bu sürecin kalitesi büyük ölçüde değişmektedir. Bu durum paydaşlara yanlış bilgilerin sunulmasına yol açabilir (Gibassier, 2019:9).

Finansal olmayan raporlama ile ilgili olarak, yönetime sunulacak bilgilerin seçiminde çifte önemlilik yaklaşımı iki farklı bakış açısına izin verir: dışarıdan içeri (ESG faktörlerinin işletmenin gelişimini, performansını, konumunu nasıl etkilediği – finansal önemlilik) ve içten dışa (işletmenin faaliyetinin ESG faktörlerini nasıl etkilediği -çevresel ve sosyal önemlilik) (EFRAD, 2022:6)

Sürdürülebilirliklerini ölçmek için ESG puanı alma veya güncelleme sürecinde olan kuruluşlar, bunun için bir takım raporlama metriklerini kullanır. Bu puanların temel avantajı, dürüst olmayan eylemler (örneğin, yolsuzluk, çocuk işçiliği) veya kazalar (örneğin, sızıntılar, nükleer kazalar, doğal ortamların tahrip edilmesi) nedeniyle olumsuz etkilerle ilişkili finansal riski öngörmeyi mümkün

kılmasıdır. Yüksek ESG puanları kurumsal finansal performansı da artırabilir (Clément, vd., 2022:13155).

Hangi finansal olmayan verilerini ifşa edileceğini belirlemek için işletmelerin ESG konularının önemliliğini belirlemek, değerlendirmek ve karşılaştırmak gerekir. Garst, vd., (2022) ye göre bu ESG konuların temelinde sürdürülebilirlik zorlukları yer alır. Bu sürdürülebilirlik zorlukları için önemliliğin değerlendirilmesini zorlaştıran üç özellik; karmaşıklık, belirsizlik ve değerlendirme niteliğidir. Örneğin, Tablo 4’de bir kodlama şeması verilmiştir, burada önemlilik değerlendirmeleri için altı adım söz konusudur. Tüm raporlar ve görüşmeler kodlandıktan sonra, her adım, sürdürülebilirlik zorluklarının üç özelliği, yani karmaşıklık, belirsizlik ve değerlendirme doğası gereği özetlenmiştir.

Tablo 4: Önemlilik Değerlendirmesinin Altı Adımına Genel Bakış

	Tanımlama	Uygulama ve Raporlama için Pratik Bilgiler
Önemlilik Perspektifini Seçme	Firmaya göre çevresel, sosyal ve yönetim konusunun ne zaman önemli olduğuna karar vermek.	Değerlendirmede kullanılan önemlilik perspektif (ler) inde spesifik olmalı. * Paydaşların önemlilik konusunda farklı bakış açıları olabileceğinden, genel “paydaş görüşüne” atıfta bulunulmamalı.
Konuların belirlenmesi	Dahil edilecek konuların belirlenmesi ve konuların firmanın bağlamına uyacak şekilde çerçeveselmesi.	*Konuları çok genel, soyut etiketler altında gruplandırmaktan kaçınılmalı. * Etiketleri bağlamsallaştırırken, tüm konular için aynı düzeyde spesifik ve benzer çerçeveler kullanılmalı.
Bilgi Kaynaklarının Belirlenmesi	Konuların önemi hakkında fikir veren bilgi kaynaklarını seçilmesi.	* Şirketin değer zinciri ve ötesindeki paydaşları temsil eden bilgi kaynaklarının seçilmesi. * Paydaşların görüşlerinin ağırlıklı olup olmadığını nasıl ve neden ağırlıklandırıldığını rapor edilmesi.
Önemlilik Skorlarının Hesaplanması	Önemlilik skorlarını hesaplamak için veri toplanması	*Bir anket geliştirirken, katılımcıların birden fazla konuyu nasıl karşılaştırması gerektiğini açıkça belirtin (örneğin “etki” ile ne kastedilmektedir?” *Katılımcıların önemlilik önyargısının ve bilgilerinin dikkate alınması.

Tablo 4: Önemlilik Değerlendirmesinin Altı Adımına Genel Bakış

	Tanımlama	Uygulama ve Raporlama için Pratik Bilgiler
Malzeme Konularını Seçme	En önemli konuları sıralamak ve seçmek için puanları birleştirmek	Paydaş grupları arasındaki önemlilik eşiklerini belirlenmesi.
Önemlilik Döngüsü	Önemlilik sonuçlarının kullanılması ve dinamik önemliliğin ele alınması	*Zaman içinde önemlilikteki meydana gelen değişikliklerin nasıl kaydedileceğinin planlanması * Diğer departmanlara sonuçların kendi stratejileri ve faaliyetleriyle ilgili ne kadar alakalı olduğunu yansıtılması.

Kaynak: (Garst, vd., 2022:82)

Bu bağlamda hem finansal hem de paydaş yönlerine dayalı önemliliği kapsayan ESG kavramı ve çifte önemlilik kavramı da dahil olmak üzere, toplumsal düzeydeki hedeflerin mevcut firma düzeyinde sürdürülebilirlik mantığına nasıl uyduğuna dair bir yansıma uygun görünmektedir (Delgado-Ceballos, vd., 2023:2).

Önemlilik tanımlarının netliği ve ayrılmış kılavuzların kalitesi sürekli iyileştirilmelidir, iyileşmezse, çifte önemlilik çevresinde ortaya çıkabilecek kavramsal sorunlar çözülmeyecektir. Çifte önemlilik şu anda önemliliğin başka bir versiyonunu temsil ediyor, Sürdürülebilirlik konuları ve firmaların bağlantısı dinamik olduğundan, ESG konularının önemliliği de zaman içinde değişmektedir. (Garst, vd., 2022:81).

SONUÇ

Uzun yıllar raporlama denilince ilk akla finansal tablolar gelmiştir ancak tek başına finansal raporlamanın yetersiz kalması nedeniyle başka raporlama türleri de ortaya çıkmıştır. İşletmeler finansal durumlarını raporlamak kadar, sürdürülebilirliğin önem kazanması ile, faaliyetlerinin neden olduğu çevresel ve sosyal etkileri raporlama sorumluluğunu hissetmişlerdir.

Çevresel, Sosyal ve Yönetimsel (ESG) raporlaması bir şirketin bu alanlardaki mevcut durumu, potansiyeli ve etkisini değerlendirmek için kullanılan bir göstergedir. Çevresel faktörler, bir şirketin hava kirliliği, iklim değişikliği, kaynakların kıtlığı, atık yönetimi gibi konuları içerir. Sosyal faktörler, bir şirketin çalışanlarına, paydaşlarına karşı tutumlarını ve topluma katkılarını ifade eder. Yönetimsel faktörler ise, şeffaflık başta olmak üzere bir şirketin iç yönetimi ve diğer tüm yönetsel süreçleriyle ilgilidir.

Hesap verebilirlik işletmeler için sadece finansal durumun iyi olması yanında, değer yaratma ile ilgilidir. İşletmeler finansal performanslarının yanında sosyal ve çevresel olarak da değer yaratacak bir motivasyonun içerisinde olmalıdırlar. Zaten paydaşların beklentileri de bu doğrultudadır. Bu beklentiler doğrultusunda hazırlanan finansal olmayan raporlar, farklı paydaşlar arasında farklı değer yaratma beklentileri ile çok çeşitli olmasına neden olmuştur.

Bir işletme çevresel, sosyal ve yönetsel (ESG) konularının hangilerinin rapor edileceğine önemlilik bakış açısıyla karar verir. Ancak bu önemliliğin iki yönden ele alınması gerektiği bakış açısı ile çifte önemlilik kavramı geliştirilmiştir. Bu kavram, sürdürülebilirlik raporlarında eşzamanlı olarak; finansal önemlilik ve etki önemliliğinin yer alması gerektiği esasına dayanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abhayawansa, S., & Adams, C. (2022). Towards a conceptual framework for non-financial reporting inclusive of pandemic and climate risk reporting. *Meditari Accountancy Research*, 30(3), 710-738.
- Appelbaum, D., Duan, H. K., Hu, H., & Sun, T. (2023). The Double Materiality Audit: Assurance of ESG Disclosure. *Available at SSRN 4367032*.
- Aras, G., & Sarıoğlu, G. U. (2015). Kurumsal raporlamada yeni dönem: Entegre raporlama. *TÜSİAD Yayını*, 21, 85.
- Arsoy, A. P., Tuba, Bora, & Karabıyık, L. (2014). Effect of non financial information on financial performance: evidence from Turkey. *International Review of Economics and Management*, 2(1), 1-18.
- Baumüller, J., & Sopp, K. (2022). Double materiality and the shift from non-financial to European sustainability reporting: Review, outlook and implications. *Journal of Applied Accounting Research*, 23(1), 8-28.
- Beu, D., & Buckley, M. R. (2001). The hypothesized relationship between accountability and ethical behavior. *Journal of Business Ethics*, 34, 57-73.
- Bhattacharya, C. B., & Zaman, M. (2023). The What, Why and How of ESG Dashboards. *NIM Marketing Intelligence Review*, 15(1), 32-39.
- Burke, J. J., & Clark, C. E. (2016). The business case for integrated reporting: Insights from leading practitioners, regulators, and academics. *Business Horizons*, 59(3), 273-283.
- Carroll, Pawlicki ve Schneider (2013), <https://www.integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/03/IR-Background-Paper-Materiality.pdf>
- Cavlak, H., & Cebeci, Y. (2018). Kurumsal raporların incelenmesi ve karşılaştırılması. *Journal of Research in Business*, 3(1), 53-76.
- Clark, G.L.; Viehs, M. The Implications of Corporate Social Responsibility for Investors: An Overview and Evaluation of the Existing CSR Literature. *SSRN Electron. J.* **2014**
- Cicchillo, A. F., Marrazza, F., & Perdichizzi, S. (2023). Non-financial disclosure regulation and environmental, social, and governance (ESG) performance: The case of EU and US firms. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 30(3), 1121-1128.

- Chiu, I. H. (2022). The EU sustainable finance agenda: developing governance for double materiality in sustainability metrics. *European Business Organization Law Review*, 23(1), 87-123.
- Cruz, C. A., & Matos, F. (2023). ESG maturity: A software framework for the challenges of ESG data in investment. *Sustainability*, 15(3), 2610.
- Clément, A., Robinot, É., & Trespeuch, L. (2022). Improving ESG scores with sustainability concepts. *Sustainability*, 14(20), 13154.
- Darnall, N., Ji, H., Iwata, K., & Arimura, T. H. (2022). Do ESG reporting guidelines and verifications enhance firms' information disclosure?. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 29(5), 1214-1230.
- De Cristofaro, T., & Gulluscio, C. (2023). In Search of Double Materiality in Non-Financial Reports: First Empirical Evidence. *Sustainability*, 15(2), 924.
- Delgado-Ceballos, J., Ortiz-De-Mandojana, N., Antolín-López, R., & Montiel, I. (2023). Connecting the Sustainable Development Goals to firm-level sustainability and ESG factors: The need for double materiality. *BRQ Business Research Quarterly*, 26(1), 2-10.
- Doğan, M., Kevser, M., & Altınay, A. T. 2022. ESG Skorları ile Firma Performansı Arasındaki İlişki: BRICS Ülkelerinden Kanıtlar. 25. Finans Sempozyumu Bildiri Kitabı. 396-408.
- EFRAG . 2022. ESRG 1 Double materiality conceptual guidelines for standard-setting Working paper, January 2022 <https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=/sites/webpublishing/SiteAssets/Appendix%202.6%20-%20WP%20on%20draft%20ESRG%201.pdf&AspxAutoDetectCookieSupport=1>
- Elmacı, O., 2022. Gezegensel Sınırlar Eşiğinde İşletme Raporlarında Vizyon Arayışları: Entegre Raporlama da Konsensüs ve Akreditasyon.” 8th International EMI Entrepreneurship & Social Sciences Congress, 17-19 November 2022, AksarayTürkiye PROCEEDINGS E-BOOK: 755.
- EFR, 2020, TSKB Entegre Faaliyet Raporu, <https://www.kap.org.tr/tr/ek-indir/4028328d86d233bf018717bb557d41be>
- Esmeray A., “Küresel Risk Ortamında Değişen Raporlama Anlayışı: Finansal Olmayan Raporlama,” *Muhasebe, Finans Ve Denetim Alanlarında Yenilikçi Yaklaşımlar 2*, İstanbul: Efe Yayınevi, 2022, pp.9-32.
- Frecautan, I., & Nita, A. (2022). Who Is Going To Win: The Eu Esg Regulation Or The Rest Of The World?—A Critical Review. *Annals of Faculty of Economics*, 2(2), 109-120.
- Gibassier, D. (2019). *Materiality assessment: contribution to single or double materiality debate*. Working paper, Audencia Business School, Nantes, France, available at: www.anc.gouv.fr/files/live/sites/anc/files/contributed/ANC/3.%20Recherche/D_Etats%20generaux/2020/Policy%20papers/TR4_VE-paper-Delphine-Gibassier.pdf.
- Garst, J., Maas, K., & Suijs, J. (2022). Materiality assessment is an art, not a science: Selecting ESG topics for sustainability reports. *California Management Review*, 65(1), 64-90.
- Dye, J., McKinnon, M., & Van der Byl, C. (2021). Green gaps: Firm ESG disclosure and financial institutions' reporting Requirements. *Journal of Sustainability Research*, 3(1).
- IFAC, 2020. https://www.ifac.org/_flysystem/azure-private/publications/files/Understanding-Value-Creation_TR_SECURE.pdf
- Imperiale, F., Pizzi, S., & Lippolis, S. (2023). Sustainability reporting and ESG performance in the utilities sector. *Utilities Policy*, 80, 1-8.

- Kulalı, G. (2022). Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetim (ESG) Performansının Piyasa Değeri Üzerindeki Etkisi: Firma Büyüklüğünün Rolü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(3), 787-809.
- Nursimloo, S., Ramdhony, D., & Mooneepen, O. (2020). Influence of board characteristics on TBL reporting. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 20(5), 765-780.
- Pérez, A. (2015). Corporate reputation and CSR reporting to stakeholders: Gaps in the literature and future lines of research. *Corporate communications: An international journal*, 20(1), 11-29.
- PRI, 2018, “Yatırımcıların Şirketlerin ÇSY(ESG) Raporlamasına İlişkin Gündemi, Şirketlerin ÇSY Raporlaması Hakkında Küresel Yatırımcı Örgütleri tarafından Hazırlanan bir Tartışma Metni, Principles for Responsible Investment (PRI) Programı. Erişim Tarihi: Eylül, 2023. Erişim Linki: [https://www.tuyid.org/files/makaleler/Yatirimcilarin-Sirketlerin-CSY-\(ESG\)-Raporlamasına-İliskin-Gundemi.pdf](https://www.tuyid.org/files/makaleler/Yatirimcilarin-Sirketlerin-CSY-(ESG)-Raporlamasına-İliskin-Gundemi.pdf)
- Ruiz-Lozano, Mercedes- Tirado-Valencia, Pilar (2016), “Do Industrial Companies Respond To The Guiding Principles Of The Integrated Reporting Framework? A Preliminary Study On The First Companies Joined To The Initiative” *Revista de Contabilidad – Spanish Accounting Review*, Vol:19, Issue:2, pp.252–260.
- Savio, R., D’Andrassi, E., & Ventimiglia, F. (2023). A Systematic Literature Review on ESG during the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 15(3), 2020.
- Şeker, Y., & Şengür, E. (2022). Çevresel, Sosyal Ve Kurumsal Yönetim (Esg) Performansı: Uluslararası Bir Araştırma. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 15(2), 349-387.
- Şişman, M. E., & Çankaya, S. (2021). Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetişim (ESG) Verilerinin Firmaların Finansal Performansına Etkisi: Hava Yolu Sektörü Üzerine Bir Çalışma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 73-91.
- Yükçü, S., & Kaplanoğlu, E. (2016). Sürdürülebilir Kalkınmada Finansal Olmayan Raporlamanın Önemi. *World of Accounting Science*, 18.
- Täger, M. (2021). ‘Double materiality’: what is it and why does it matter. *2021 Commentary on*, 21.
- Topkaraoğlu, N. M. (2021). Sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı halk kütüphanelerinin faaliyetlerinin değerlendirilmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 35(1), 99-115.
- Turzo, T., Marzi, G., Favino, C., & Terzani, S. (2022). Non-financial reporting research and practice: Lessons from the last decade. *Journal of Cleaner Production*, 345, 131154.
- Turner, L., & Weirich, T. R. (2023). Expanding the Concept of Materiality to Environmental, Social, and Governance: Audit Issues and Implications. *Current Issues in Auditing*, 17(1), A50-A58.
- Weber, O. (2014). Environmental, social and governance reporting in China. *Business Strategy and the Environment*, 23(5), 303-317.
- Zumente, I., & Bistrova, J. (2021). ESG importance for long-term shareholder value creation: Literature vs. practice. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 7(2), 127.

İnternet Kaynakları

<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/be/Documents/audit/DT-BE-reporting-of-non-financial-info.pdf>

<https://www.integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/03/IR-Background-Paper-Materiality.pdf>
<https://www.swirepacific.com/sdreport/2021/about-our-report/assessing-materiality/>
<https://ec.europa.eu/newsroom/fisma/items/754701/en>
<https://satinalmadergisi.com/kurumsal-surdurulebilirlik-raporlamasi-cifte-onemlilik-double-materiality-nedir-neden-onemlidir/>
<https://www2.deloitte.com/cn/en/pages/hot-topics/topics/climate-and-sustainability/dcca/thought-leadership/the-challenge-of-double-materiality.html>
https://pureadmin.qub.ac.uk/ws/portalfiles/portal/250711076/GRI_The_double_materiality_concept.pdf